4. Липинський В. Участь шляхти у Великому українському повстанні під проводом гетьмана Богдана Хмельницького /Іст.секція; Ред. ім. Л. Р. Вілас, Філадельфія. Т. 2. – 1980. – 637 с.

5. Липинський В. Твори. Історична секція. Том 3. Україна на переломі 1657 – 1659. Замітки до історії українського державного будівництва в XVII – ім столітті. Редактори Л. Білас і Ярослав Пеленський. Східно-Європейський дослідний інститут ім. В. К. Липинського. – Філадельфія, 1991, – 346 с., іл..

6. Маланюк М. Ще раз про самосвідомість українців // Рідна школа. – 1995. – № 7 – 8.

7. Москалець В. Психологічне обґрунтування української національної школи. – Львів, 1994. – 234 с.

8. Сас П. М. Ідейні вектори політичної культури українського козацтва напередодні визвольної війни середини XVII ст. Богдан Хмельницький та його доба. Матеріали Міжнародної наукової конференції, присвяченої 400-річчю від дня народження Великого Гетьмана (Київ, 24 – 25 жовтня 1995 р.). – К.: Інститут історії України НАН України, 1996. – 272 с.

9. Струкевич О. Політико-культурні орієнтації еліти України-Гетьманщини (Інтегральний погляд на питання). – Київ: Інститут історії України, 2002. – 533 с.

10. Яковенко Н. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст. (Волинь і Центральна Україна). – К., 1993. – 416 с.

11. Янів В. Нариси до історії української етнопсихології. – Мюнхен, 1994. – 356 с.

12. Sysyn F. Stosunki ukraińsko-polskie w XVII wieku: rola świadomości narodowej i konfliktu narodowościowego w powstaniu Chmielnickiego // Odrodzenie i Reformacja w Polsce. – 1982. – T. 37. – S. 83; Idem. Between Poland and the Ukrainę: The dilemma of Adam Kysil. 1600 – 1653. – Cambridge, 1985. – P. 28.

13. Wereszczyński J. Droga pewna // Сборник статей и материалов по истории Юго-Западной России. – Киев, 1911. – Вып. 1. Приложения. – С. l – 33.

Наталія Ісак, *викладач кафедри філологічних дисциплін та методики їх викладання у початковій школі Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*

СЕМАНТИКА КОЛЬОРУ “ЗОЛОТИЙ” У ПОЕЗІЇ ЛІНИ КОСТЕНКО

У статті йдеться про семантику прикметника “золотий” у поезії Л. Костенко та визначення референтної сфери його вживання у контексті через сукупність асоціативних зв’язків.

Проблема дослідження. Автор статті ставить перед собою проблему дослідження колористики поезії Л. Костенко, зокрема семантику відносно-якісного прикметника на означення кольору “золотий”.

Назви кольорів викликають інтерес мовознавців, що ведуть лінгвістичні дослідження у галузі семантики, ось уже протягом кількох останніх десятиліть, оскільки цей матеріал виявився дуже вдячним у таких аспектах.

Назви кольорів розглядаються із погляду проблеми мовних універсалій, зокрема закономірностей еволюції систем назв кольорів на матеріалі різних мов світу [4, 42].

Фрагмент лексики на означення кольорів виявився придатним для досліджень у галузі семантичної типології мов, у виявленні національно-специфічних рис мовних моделей світу, оскільки “фізичному спектрові кольорів у різних мовах відповідають різні засоби членування цього спектру, мовного вираження окремих його фрагментів” [1, 238], а отже, назви кольорів переконливо свідчать про відмінні засоби мовної концептуалізації світу [4, 42].

Назви кольорів привертають увагу й дослідників у галузі когнітивної семантики, де одне з чільних місць займають праці А. Вежбицької, у яких поставлене завдання опису мовних концептів кольору, у зв’язку з чим обґрунтовується необхідність введення до семантичного аналізу таких концептів основного пункту їх референтної віднесеності, тобто врахування стійких асоціативних зв’язків між концептом кольору та його “еталонним” носієм – прототипом. Авторка робить

© Н. Ісак, 2008

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

висновок, що сприйняття кольору пов'язане з певними "універсальними елементами людського досвіду", які по-різному концептуалізуються в різних мовах.

Г. Яворська у статті "Мовні концепти кольору (до проблеми категоризації)" зауважила, що для опису семантики прикметників, серед них і позначень кольорів, важливим завданням є визначення їхньої референтної сфери, тобто сфери предметів чи подій, що мають відповідну ознаку. На практиці це вирішується за допомогою розгляду семантичної сполучуваності прикметників із певними класами імен.

Такий вигляд має лінгвістичний аспект вищевказаної проблеми.

Мета статті – розглянути референтну сферу використання прикметника на означення кольору "золотий" у поезії Л. Костенко, дослідити його поєднуваність в асоціативних зв'язках із якомога більшою кількістю предметів, явищ, подій.

Виклад основного матеріалу. Індивідуальність творчого стилю кожного письменника (прозаїка, поета чи драматурга) виявляється не лише у доборі ним відповідних лексичних чи стилістичних засобів, побудові тропів, використанні фігур поетичного синтаксису. Індивідуальність світобачення, світосприймання кожного конкретного автора великою мірою виявлена у колористичному сприйнятті об'єктивної дійсності, навколишнього світу живої та неживої природи.

Кожен автор, чия творчість тією чи іншою мірою є значущою для розвитку української національної культури взагалі й літератури зокрема, особливо уважно ставиться до відбору лексичних одиниць на означення колористичної характеристики оточуючого світу, оскільки саме в цьому щонайяскравіше виявляється особистісна творча суть його мистецького обдарування. Через індивідуально-авторську колористичну характеристику читач не лише сприймає індивідуальність самого письменника, але й розкодовує ті внутрішні якості, притаманні йому як людині. Кожен митець (і не лише письменник, а й художник, скульптор, архітектор тощо) через форму й колір знаходить власне творче самовираження.

Особливо таке колористичне самовираження притаманне митцеві у літературі, якій властива синкретичність, поліфонічність зорових, слухових, смакових, дотикових та інших вражень, бо кожен образ, витворений автором, відразу набуває не тільки конкретної озмістовленої форми, а й починає жити власним, притаманним йому життям.

Символіка кольору, динаміка чи статика його особливо у поезії – це вияв індивідуального творчого авторського стилю, це "зліпок" відчуттів (і не тільки зорових) у кожного конкретного письменника.

Л. Краснова у посібнику для вчителів "Поезія Ліни Костенко" вказує: "Реалізація уяви митця часто набуває форм ірреальних, незвиклих, небуденних. У Л. Костенко цей нахил часом знаходить втілення в колористиці, яскравому забарвленні навколишнього світу або у зіткненні контрастних фарб.

Підкреслена орієнтація митця на світ є чуттєвою ознакою творчої манери Л. Костенко. Ця орієнтованість сприяє своєрідності бачення світу, може, у чомусь дещо деформованого, незвиклого, своєрідного. Ось у цьому ракурсі незвиклості, небуденності треба подивитися на колористику поета, на функцію кожного кольору або гами барв" [3, 51].

Цікава з цього погляду семантика та референтна сфера прикметника золотий", що виконує роль художнього означення у поезії Ліни Костенко. Звернімося до "Великого тлумачного словника сучасної української мови". Ось яку дефініцію подає він до прикметника "золотий":

1. Прикметник до **золото**

- який має в собі золото як складову частину;
- зроблений із золота або покритий, оздоблений золотом чи позолотою;
- пов'язаний із видобуванням золота.

2. У значенні іменника **золотий –** золота монета, червінець.

3. Витканий, шитий шовковими нитками з тонкою позолотою.

4. Який своїм кольором нагадує золото; блискучо-жовтий, оранжевий.

5. (переносне) Дуже цінний, вартий поваги (про людину, її характер і т.ін.).

6. (переносне) Який дає людям радість, щастя; прекрасний, щасливий.

7. (переносне) Дорогий, любий (у пестливому звертанні до кого-небудь).

8. Пов'язаний із п'ятдесятиліттям, п'ятдесятою річницею існування чого-небудь.

9. Пов'язаний із завоюванням, присудженням золотої медалі за перше місце у спортивних змаганнях, на конкурсі і т.ін. [5, 381].

Звернімося до поезії Л. Костенко "Вечірнє сонце, дякую за день!":

Вечірнє сонце, дякую за день!
Вечірнє сонце, дякую за втому.
За тих лісів просвітлений Едем
і за волошку в *житі* **золотому**.

Золоте *жито* – це стигле жито, що своїм кольором і блиском безпосередньо нагадує золото (тут епітет уживається в переносному значенні). Це типовий образ і типове означення, таке, як

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

золота *пшениця*, **золоте** *жито*, **золоті** *зерна* кукурудзи тощо. Тут поетка, йдучи за фольклорною традицією, використовує сталий (постійний) епітет.

Інша поезія авторки – "Затінок, сутінок, день золотий":

Затінок, сутінок, *день* **золотий.**
Плачуть і моляться білі троянди.

У поєднанні з іменником "день" художнє означення **золотий** теж ужите у переносному значенні. Це день, увесь пронизаний сонячним промінням, яскравий, залитий сонцем. Таке поєднання означення та означуваного слова є оригінальним авторським тропом, що увиразнює образ дня, робить його неповторним, нестандартним.

Ось як звучить це художнє означення в поезії "Старий годинникар":

Старенька жінка вносила соломки
і, вся залита *сяйвом* **золотим**,
чогось палила у печі іконки,
поцілувавши кожну перед тим.

Старенька жінка, дружина старого годинникаря, входила у сутінь хати, залита **золотим** *сяйвом*, тобто в ореолі сонячного проміння, яке на тлі на півсутінків видавалося особливо яскравим. Тут епітет "золотий" поєднується з іменником "сяйво", що, загалом, є типовим поєднанням для цього означення.

У вірші "Стоїть у ружах золота колиска" епітет **золотий** безпосередньо пов'язаний з іменником *колиска*:

Стоїть у ружах **золота** *колиска*.
Блакитні вії хата підніма.

Поєднання іменника "колиска" із означенням **золота** може тлумачитися по-різному: це і **золота** колисонька із колискової пісні, і символ усього дорогого, ціннісного, що безпосередньо пов'язане із ранніми дитячими роками, з дитинством загалом, і золотавий колір дерева (особливо липи), із якого найчастіше робилися колиски. Такий асоціативний ряд робить художнє означення досить абстрактним, дозволяє читачеві самому домислювати, що має на увазі автор вірша.

У сюжетній поезії "Доля" авторка вдається до тавтології з метою посилення образу-символу плати за все, що людина прагне здобути собі у житті:

Дехто щастям своїм платив.
Дехто платив сумлінням.
Дехто – *золотом* **золотим**.
А дехто – вельми сумнівним.

Тут тавтологія "**золоте** *золото*", безперечно, цілком виправдана, оскільки визначає велику цінність плати за здобуте протягом життя у порівнянні із *золотом* "**вельми сумнівним**".

Поезія "Українське альфреско" містить аж два референтні зв'язки із означенням "золотий":

... живе там дід і баба, і курочка в них ряба,
вона, мабуть, несе їм *яєчка* **золоті**.

та

Дорога і дорога лежить за гарбузами.
І хтось до когось їде тим *шляхом* **золотим**.

Золоті *яєчка* – казковий образ, що символізує благополуччя й достаток у родині, де художнє означення "золоті" вже давно стало постійним епітетом, що зрісся із іменниковим поняттям. А ось **золотий** *шлях* – це цілий асоціативний ряд, де читач має змогу витлумачувати для себе поняття "золотий" у переносному значенні дуже широко: це і шлях, освітлений, осяяний сонцем, і шлях, дуже дорогий, рідний комусь, як спогад дитинства, і шлях, укритий золотим пилом у сонячнім промінні тощо.

У поезії "Буває мить якогось потрясіння..." Л. Костенко у рядках:

Звичайна хмара, сіра і осіння,
пропише раптом *барви* **золоті**.

поєднує епітет "золоті" зі словом *барви*, оскільки пропонує читацькій уяві образ сірої осінньої хмари, котра раптом, підсвічена сонцем, засяяла золотими барвами призахідного сонця. Хоча словосполучення "золоті барви" й використовується досить широко при змалюванні природи, особливо осінньої, але в конкретному контексті витворено оригінальний і неповторний образ, особливо у поєднанні із дієсловом *пропише*.

Дуже цікавий образ **золотої** *стрічки* у поезії авторки Кобзарю, знаєш, нелегка епоха...":

Вона [історія] грудьми на фініші розірве
Чумацький Шлях, мов *стрічку* **золоту**.

Тут історія, що стоїть на старті "перед ривком в космічний стадіон", розриває Чумацький Шлях, мов фінішну **золоту** *стрічку*, що приносить їй перемогу. І тут **золота** стрічка дійсно є символом перемоги, успіху.

Вірш "Старої казки пісня лебедина..." теж містить епітет "**золоті** *монети*" у такому контексті:

А всі були вже трішечки поети,
і розпливались посмішки до вух,
і вечір сипав **золоті** *монети*
в його [шарманщика] потертий сірий капелюх...

Чудова метафора у цих рядках дає простір для читацької фантазії: золоті монети асоціюються і з блискучими мідяками, і з блискітками призахідного сонця, і з зорями, що з'явилися на небі.

У поезії "Ліс" "дубів **золоті** *герби* горять під коронами сосен" словосполучення **золоті** *герби* вказує на асоціативний зв'язок: листя дуба особливо осінньої пори дійсно нагадує за своєю фор-

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

мою герби. Цей образ винятково оригінальний, цікавий, свідчить про велику поетичну майстерність автора.

Вірш "І тільки злість буває геніальна..." Л. Костенко так описує себе:

А по ідеї: жінка ж – тільки жінка.
Смаглява **золота** *віолончель*.
Справляло б тіло пристрасті обжинки
колисками і лагодом ночей.

Струнке жіноче тіло письменниця порівнює із дорогоцінною віолончеллю, смаглявою і золотою, причому тільки друге означення, вжите у переносному значенні, може стосуватися кольору віолончелі (золота), а перше і найголовніше викликає підсвідому асоціацію віолончелі-жінки, стрункої і смаглявої.

У вірші "Любов Нансена" головний ліричний герой звертається до своєї коханої:

Моя Пісне Пісень! **Золоте** *пташеня* мого саду,

визначаючи тим самим силу своєї любові та місце її у житті. В контексті епітет **золоте** вжите у переносному значенні, як щось найдорожче, найрідніше для ліричного героя, те, без чого не мислиться саме життя.

Поезія "Дорогий мій, сонячний, озвися!" теж містить прикметник "золотий" ось у якому контексті:

Золотої *пам'яті* узвишшя,
Звідки видно вже лиш силует.

У словосполученні "золота пам'ять" художнє означення виконує роль метафори, що служить для характеристики усього найціннішого, найпрекраснішого, що могла зафіксувати пам'ять людини, – це таке собі "пам'яті узвишшя".

Вірш "Екзотика", де лірична героїня поезії говорить про себе:

Оце таке у мене Таїті –
руки твої, **золоті** *ліани*,

в образному порівнянні називає гнучкі й засмаглі руки коханого "золотими ліанами", а прикметник на означення кольору "золотий" у контексті виступає у ролі прикметника "засмаглий".

У поезії "Лейтмотив щастя" влучна метафора підводить читача до розуміння сенсу життя через рядки:

Нещасть моїх **золоті** *обжинки*.
Душа моя, аж тепер сп'янись.
Ох, я не Фауст. Я тільки жінка.
Я не скажу: "Хвилино, спинись!"

Оксиморонна метафора, використана авторкою, посилює враження від словосполучення "золоті обжинки нещасть", де **золоті** виявляють не позитивну, а, швидше, негативну характеристику явища. Це перший і поки що єдиний випадок, коли прикметник із позитивним емоційним забарвленням виступає на означення негативної характеристики.

У поезії "Місто, премісто, прамісто моє!" художнє означення «золотий» використано в емоційно піднесеному тоні у контексті:

Скільки душа прориває тенет!
З моря і суші – додому, додому!
Там, де у мене є той силует,
Той силует у *вікні* **золотому**!

У цьому контексті **золотий** колір вікна служить символом усього рідного, близького, найдорожчого, що змушує людину раз у раз повертатися із найвіддаленіших місць додому.

Поезія "Ставить осінь на землю..." традиційно використано епітет "золотий" у символічному значенні "жовтий":

Ставить осінь на землю свою **золоту** *жирандоль*.

Таке ж значення прикметника й у вірші "Самі на себе дивляться ліси...":

Осінній вітер одгуляв, затих.
Стоїть берізонька – як в *іскрах* **золотих**.

Золоті іскри – це символ золотого листя, в яке осінь вбирає дерева, це колір короткочасної пишноти й недовговічного багатства природи. Цю ж символіку кольору маємо і в поезії "Красива осінь вишиває клени...":

Красива осінь вишиває *клени*
червоним, жовтим, срібним, **золотим**.

Тут, на відміну від попередніх творів, маємо перелік колористичних ознак, дібраних до однотипних предметів, тому ця метафорична характеристика розширює колористичну гаму від червоного аж до срібного та золотого.

Висновок. Отже, семантика кольору "золотий" у поезії Ліни Костенко багатогранна і розширює словникові дефініції несподіваними значеннями та відтінками значень, збагачуючи при цьому образний склад мови художнього твору, метафоризуючи його, сприяючи витворенню яскравих і неповторних художніх образів. При цьому референтна сфера означеного прикметника-назви кольору значно розширюється у порівнянні із визначеним словником полем сполучуваності.

1. Вежбицкая А. Обозначение цвета и универсалии зрительного восприятия // Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание. – М., 1996. – С. 231 – 290.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови. – Київ: Перун. – 2001. – С. 381.

3. Краснова Л. Поезія Ліни Костенко. Посібник для вчителів. – Дрогобич: Коло. – 2001. – С. 51 – 64.

4. Костенко Л. Вибране. – Київ. – 1991.

5. Яворська Г. Мовні концепти кольору (до проблеми категоризації) // Мовознавство, 1999. – № 2 – 3. – С. 42 – 50.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com